

dr hab. inż. arch. **Klara Czyńska**, prof. ZUT  
Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego  
Wydział Architektury, Zachodniopomorski Uniwersytet  
Technologiczny w Szczecinie

## **RECENZJA**

**Opracowana na zlecenie Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka  
Politechniki Śląskiej dotycząca oceny dorobku naukowego i monografii  
w postępowaniu habilitacyjnym pani dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgraji**

### **1. Podstawa opracowania**

1. Uchwała nr 22/2023 Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej z dnia 25.10.2023 w sprawie powołania komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka wszczętym na wniosek Pani dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgraji;
2. Ustawa z dnia 20.07.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2023 r., poz. 742, z późniejszymi zmianami);
3. Pismo z dnia 26.10.2023 Przewodniczącego Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka pana dr hab. inż. arch. Krzysztofa Rostańskiego, prof. PŚ o powołaniu na recenzenta w postępowaniu o nadanie dr inż. arch. inż. arch. Małgorzacie Balcer-Zgraji stopnia doktora habilitowanego;
4. Materiały przekazane do recenzji: monografia habilitacyjna pt. „Architektura pozaszkolnych przestrzeni uczenia się dzieci i młodzieży w aspekcie nowych paradygmatów edukacji i miasta”, auto-referat Habilitantki prezentujący monografię oraz jej dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny, a także dokument potwierdzający posiadanie stopnia doktora.

### **2. Podstawowe informacje o Habilitantce**

Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja jest absolwentką Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Uczelnię tę ukończyła w 1993 roku uzyskując tytuł magistra inżyniera architekta. Temat jej pracy dyplomowej przygotowanej pod kierunkiem prof. dr inż. arch. T. Gawłowskiego, zatytułowany: „To fulfill a woman's dream”, uzyskał wyróżnienie w konkursie S. Nowickiego i S. Skrypija.

W 2005 roku na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach Habilitantka obroniła pracę doktorską pt. „Architektura budynku szkolnego lat najnowszych w aspekcie wpływów współczesnej techniki i wymagań społecznych”, której promotorem była prof. dr hab. inż. arch. Nina Juzwa. Praca została nagrodzona przez Ministra Budownictwa w 2007 roku i wydana nakładem Wydawnictwa Politechniki Śląskiej, jako monografia pod tym samym tytułem.

Od 2000 roku Habilitantka prowadzi działalność naukową na Wydziale Architektury PŚ, z początku jako studentka studiów doktoranckich, a od 2011 roku jako adiunkt w Katedrach: Architektury Mieszkaniowej i Usługowej, Projektowania Architektonicznego, Projektowania Architektury Mieszkaniowej i Użyteczności Publicznej. Współpracowała również z innymi jednostkami naukowymi takimi jak: Akademia Śląska (2006-2007) i Uniwersytet Śląski (2015), a także instytucjami artystycznymi takimi jak: Teatr Śląski Katowice oraz Centrum Kultury Victoria. Na przestrzeni lat 1994-2019 współpracowała na polu praktyki architektonicznej z kilkoma biurami projektowymi. W 1999 roku uzyskała uprawnienia budowlane.

Zainteresowania naukowe Habilitantki od początku były związane z przestrzeniami edukacyjnymi. Jeszcze na studiach Kandydatka w ramach praktyk i stypendiów zwiedziła m.in. szereg brytyjskich szkół kształcących architektów, a pogłębione badania z tego tematu finansowane były ze środków Komitetu Badań Naukowych i zawarte w dysertacji doktorskiej (2005) oraz wydane w formie monografii (2008). Po uzyskaniu stopnia doktora Habilitantka kontynuowała badania naukowe dotyczące środowiska edukacji, istotnie poszerzając ich zakres o przestrzeń miasta, budynki użyteczności publicznej i budynki mieszkalne. Prowadzone badania można podzielić, za Autoreferatem, na badania: realizowane w zespołach na Wydziale Architektury PŚ; prace badawcze i studialne realizowane przy współpracy lub na zamówienie otoczenia społeczno-gospodarczego; oraz indywidualne opracowania badawcze. Jak podkreśla Habilitantka, w każdym z podejmowanych tematów, szukała zawsze odniesienia do zróżnicowanych kontekstów procesów edukacyjnych. Znajduje to odzwierciedlenie w różnorodnych obszarach badawczych opisanych w publikacjach. Ich charakterystyka znajduje się w rozdziale 4 niniejszej recenzji, a także było podstawą dla opracowania monografii naukowej zgłoszonej przez Habilitantkę jako podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

### **3. Ocena osiągnięcia będącego podstawą ubiegania się nadanie stopnia doktora habilitowanego**

#### **3.1. Analiza układu i zawartości pracy**

Osiągnięciem naukowym, które Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja przedstawiła jako podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest monografia zatytułowana: „Architektura pozaszkolnych przestrzeni uczenia się dzieci i młodzieży w aspekcie nowych paradygmatów edukacji i miasta”. Praca ta została opublikowana w 2022 roku przez Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. Recenzentami monografii byli: dr hab. inż. arch. Teresa Bardzińska-Bonenberg, prof. uczelni oraz prof. dr hab. inż. arch. Grażyna Schneider-Skalska.

Publikacja składa się z 295 stron. Na końcu znajduje się spis literatury, spis ilustracji oraz abstrakt w języku angielskim. Bibliografia zawiera aż 726 pozycji, z czego 12 jest autorstwa Habilitantki. Monografia została podzielona na pięć głównych rozdziałów: Wprowadzenie; Architektura instytucji oświaty pozaszkolnej – geneza i typy rozwiązań współczesnych; Młody człowiek w mieście – transfer idei do przestrzeni publicznej; Eduarchitektura – przestrzeń permanentnej edukacji w Smart City; Podsumowanie – wnioski końcowe, model zintegrowany.

Pierwszy rozdział (poza strukturą numerową kolejnych części) to wprowadzenie do tematyki monografii zawierające: opis przedmiotu badań, stosowanej terminologii, charakterystykę stanu badań w po-

dziale na obszary; metodologię badań i główne założenia pracy. W rozdziale znalazł się również podrozdział dotyczący Smart City, które traktowane jest jako istotny kontekst współczesnego procesu kształcenia, paradygmat ukierunkowany na budowanie społeczeństwa opartego na wiedzy, które nieustannie się uczy.

Kolejny rozdział (część I pracy) składa się z 5 rozdziałów głównych i dotyczy architektury instytucji oświaty pozaszkolnej. Celem tej części jest pokazanie genezy procesu kształtowania się form architektury użytkowanej przez młodzież oraz dzieci. Wyróżnione i scharakteryzowane zostały takie ośrodki jak: centra kulturalno-oświatowe, placówki edukacji przez sport, miejsca popularyzacji nauki. Okres badawczy podzielono na przedziały: od końca XIX wieku do II wojny światowej; czas po II wojnie światowej do końca XX wieku oraz po 2000 roku. Poszczególne przykłady placówek zostały scharakteryzowane wg wybranych kryteriów i podsumowane w zestawieniach tabelarycznych. Prezentowane przykłady odzwierciedlają proces ewolucji instytucji edukacji pozaszkolnej. W zależności od potrzeb i metod działania zmieniały się sposoby usytuowania, program oraz rozwiązania przestrzenne, kształtowane pod wpływem aktualnych wymagań i wzorców architektonicznych. Przemianom instytucji towarzyszyło sukcesywne poszerzanie programów użytkowych oraz udostępnianie młodym użytkownikom nowych rozwiązań przestrzennych stanowiących coraz bardziej złożone medium.

Część II, zbudowana z 9 rozdziałów, opisuje ewolucję obrazu i potrzeb dziecka oraz dorastającego młodego człowieka pokazaną na przykładzie rozwoju wybranych rozwiązań w przestrzeni miasta, inspirowanych zabawą, wczesną edukacją, dziecięcą twórczością, młodzieżowym buntem. Są to takie obiekty jak: ogrody jordanowskie, parki przygód, przygodowo-śmieciowe place zabaw, amsterdamskie place zabaw, New Babilon, Fun Palace, place zabaw związane z osiedlami mieszkaniowymi, budynkami wielofunkcyjnymi czy parkami rozrywki. Autorka bardziej szczegółowo opisuje kilka przykładów: dwa domy kultury w Danii, muzeum transportu w Szwajcarii oraz centrum sztuki w Austrii. W rozdziale 8 przedstawia doświadczenia własne płynące z prac warsztatowych ze studentami i młodzieżą. W podsumowaniu zawarte jest zestawienie tabelaryczne, które pokazuje ewolucję rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych w obiektach kulturalno-oświatowych.

Część III, zatytułowana „Eduarchitektura – przestrzeń permanentnej edukacji w Smart City”, prezentuje badania dotyczące architektury uczenia się poza szkołą pokazane na tle współczesnej koncepcji miasta inteligentnego. Jak twierdzi Autorka, środowisko uczenia się powinna cechować: duża różnorodność, eksponowanie dostępu do zasobów i informacji, powiązanie rozwiązań ze strefą publiczną, kreowanie wielopłaszczyznowej przestrzeni dialogu, interakcji, współpracy i wymiany doświadczeń. Charakterystyka współczesnej przestrzeni edukacji obejmuje dodatkowo spektrum rozwiązań związanych z uczestnictwem w kulturze, ale także zogniskowane na historii i zasobach wiedzy, na komunikacji i wymianie wiedzy, ekspresji i twórczości. Autorka przybliży różne sposoby aranżacji przestrzeni wewnątrz budynków oraz sposoby kształtowania ich fasady, które sprzyjają wyrażaniu informacji o przeznaczeniu przestrzeni, przepływowi informacji, inspirowaniu sytuacji komunikacyjnych, wymianie doświadczeń, dialogowi. Konkluduje, że właściwie zaprojektowane otoczenie wspomaga naturalne i spontaniczne procesy uczenia się i poszerzania wiedzy.

Część tekstową monografii zamyka „Podsumowanie”, które nie zawiera dodatkowego podziału na rozdziały. Omawiane są pokrótce badania przedstawione w każdej z głównych części pracy wzbogacone o diagramy i tabele. Najważniejsze wnioski przedstawiono w postaci wypunktowań.

### 3.2. Merytoryczna ocena monografii

Po przeanalizowaniu rozprawy habilitacyjnej Pani dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgraji pt. „Architektura pozaszkolnych przestrzeni uczenia się dzieci i młodzieży w aspekcie nowych paradygmatów edukacji i miasta” nasuwają się następujące uwagi natury merytorycznej i redakcyjnej.

Przedstawiona do oceny praca jest publikacją oryginalną i wartościową. Może wzbogacać praktykę projektową, a także stanowić cenny materiał dydaktyczny, wskazujący przyszłym architektom i urbanistom sposoby kształtowania miejsc edukacji poza- i nieformalnej. Zaletą opracowania jest łączenie pojęć z zakresu psychologii i socjologii z przestrzenią architektury i miasta – skonfrontowanie teorii z materialnym środowiskiem uczenia się. Zaprezentowany przegląd przykładów architektonicznych jest cennym wkładem w rozwój dyscypliny architektura i urbanistyka. Poszerza świadomość wpływu przestrzeni (otoczenia) na efektywność procesów uczenia się. Może przyczynić się do podniesienia jakości rozwiązań architektonicznych, które będą wspomagać naturalne i spontaniczne procesy poszerzania wiedzy i rozwijania umiejętności. Zwraca uwagę na obecność funkcji edukacyjnej w różnego typu obiektach użyteczności publicznej i możliwość pełniejszego kształtowania ich programów i układów funkcjonalno-przestrzennych z wykorzystaniem rozwiązań inteligentnych. Zwiększa wiedzę nt. możliwości tworzenia bardziej zoptymalizowanych rozwiązań adresowanych do różnych grup wiekowych uczestniczących w procesach edukacji ustawicznej.

Oceniana praca jest bardzo złożona i wielowątkowa, wymagająca integracji wiedzy z bardzo różnych dyscyplin naukowych. Świadczy o tym duża liczba i różnorodność pozycji bibliograficznych, złożona struktura tekstu oraz jego długość. Monografia ma charakter kompendium – całościowego przeglądu porządkującego wiedzę o architekturze edukacji poza- i nieformalnej na tle zmieniających się paradygmatów związanych z postrzeganiem dzieciństwa i procesu uczenia się oraz szerzej zmian społecznych i światopoglądowych. Tak szeroko zarysowane tło problemowe skutkuje bardzo rozbudowaną strukturą. Tekst podzielony jest na części, a te na rozdziały, podrozdziały oraz pod-podrozdziały. Ich nazewnictwo jest dość długie, często dwuczłonowe. Język, którym posługuje się Autorka jest rzeczowy i skupiony na opisie omawianych zjawisk lub przykładów. Przytaczane fakty bazują na wiedzy naukowej, stosownie popartej odwołaniami bibliograficznymi. Bez wątpienia omawiana monografia jest rzetelnie przygotowanym opracowaniem naukowym i należy docenić ogrom zebranej wiedzy.

Wspomniana powyżej złożoność tematyczna implikuje jednakże sporą trudność odbioru i interpretacji monografii. Wrażenie to potęguje mało czytelny i dość monotony układ graficzny pracy. Poszczególne podrozdziały zlewają się ze sobą, podobnie jak wiersze w licznych i mocno rozbudowanych (mało syntezujących) zestawieniach tabelarycznych. Zdania są często długie, wielokrotnie złożone i zawierają wtrącenia w nawiasach. Ilustracje, choć dobrej jakości i świadczące o umiejętnościach rysunkowych Autorki, są niewielkich rozmiarów i przez to spada ich czytelność, a tym samym komunikatywność. W tekście nie ma bezpośrednich odwołań do ilustracji, a podpisy pod fotografiami nie zawsze pozwalają na odpowiednią interpretację przedstawianych zagadnień. Wkład pracy włożony w opracowanie własnych rzutów i przekrojów omawianych przykładów architektonicznych, nie bilansuje się z efektem graficznym. Być może wspomniane elementy są narzucone odgórnie przez szatę graficzną wydawnictwa, ale wywód bezsprzecznie stracił przez to na jasności i atrakcyjności przekazu.

Problem badawczy podjęty w pracy jest na tyle złożony i wielowątkowy, że do pewnego stopnia, nie dziwi trudność zbudowania odpowiedniej, klarownej i ujmującej wielość czynników kompozycji rozdziałów i podrozdziałów. W interpretacji poszczególnych części głównych powinny pomagać pierwsze rozdziały. Mogłyby one opisywać zakres hasłowy, czy tematyczny kolejnych sekcji, zawierać diagramy

przedstawiające w sposób graficzny wzajemne relacje omawianych zagadnień. Tymczasem są one niewspółmiernie krótkie w porównaniu do pozostałych rozdziałów (zawierają zaledwie po kilka linijek). Podsumowania, które następują po każdym rozdziale głównym, czasem także na zakończenie podrozdziałów, są opatrzone w zestawienia tabelaryczne, co potencjalnie jest bardzo pożądanym kierunkiem. Tabele te są jednakże, w ocenie recenzentki, zbyt obszerne i nie w pełni czytelne. Często zawierają paragrafy tekstów, które mało syntetycznie podsumowują omawiane zagadnienia.

### 3.3. Uwagi szczegółowe

Podczas lektury rozprawy habilitacyjnej zauważono kilka nieścisłości lub błędów o charakterze edytorskim lub strukturalnym. We „Wprowadzeniu” układ treści – podział na rozdziały oraz ich nazewnictwo budzą wątpliwości. Poszczególne rozdziały nie są sobie równoważne: po bardzo krótkim (pół stronicowym) rozdziale 1 następuje długi rozdział 2 i znów krótki rozdział 3. Dwa razy w tytułach pojawia się „opis badań” (rozdziały 2 i 3). Za drugim razem jest to „Opis badań wykonanych na potrzeby niniejszego opracowania”, co niejako osłabia opis badań przedstawiony wcześniej. A przecież podejmowane w rozdziale 2 zagadnienia (takie jak przegląd literatury) są również elementem procesu badawczego. Zastanawiające jest również, w tym kontekście, wydzielenie rozdziału 4, który dotyczy Smart City, a więc jednego z elementów merytorycznego wywodu. Jest to obszerny rozdział, ale mimo wszystko o podrzędnym znaczeniu w kontekście wprowadzenia do tematyki monografii. Być może należałoby go umieścić razem ze studiami literaturowymi – jako istotny kontekst dla zrozumienia prezentowanego wywodu.

W tekście pojawiają się błędy edytorskie związane z numeracją rozdziałów (w części I: 1.1.1 zamiast 3.5.3; 1.2 zamiast 3.6; 2 zamiast 4). Brakuje również odwołań do numerów ilustracji w tekście. Są fragmenty, gdzie jedynie na podstawie dedukcji można zidentyfikować, czy ilustracja odnosi się do przykładu opisywanego powyżej czy poniżej ilustracji. Podział tekstu na rozdziały i podrozdziały jest mało czytelny graficznie – brak odstępów i hierarchii w wielkościach oznaczeń, co przy tak złożonej strukturze, utrudnia percepcję treści monografii. Ilustracje są mało czytelne, niewielkich rozmiarów, co utrudnia ich przekaz (zwłaszcza w przypadku rzutów i przekrojów). Wplecione są w szpalty tekstu bez odstępu, co powoduje wizualny natłok i wrażenie przytłoczenia ilością informacji i brakiem systematyki struktury tekstu. Nagminnie pojawiają się wytłuszczenia, co osłabia siłę wzmacniania najważniejszych haseł przewodnich. Podpisy pod tabelami są mało wyraźne. Podpisy pod ilustracjami nie zawsze wskazują, który obiekt jest przedstawiany (np. w rozdziale I.4.1.2. wszystkie ilustracje podpisane są: „Street view 2021, Google maps”). Ponadto zdarzają się błędy oznaczeń ilustracji (np. „fot. 79” zamiast „il. 79”) oraz myślniki w środku wyrazów.

Czytelność przekazu rośnie w miejscach, gdzie zastosowano autorskie rysunki rzutów i perspektywy (np. w rozdziale I.4.1.4, 4.1.5, 4.1.6, II.7). Szkoda, że ilustracje nie odgrywają większej roli w szacie graficznej całej monografii. Z uwagi na ich wartość dydaktyczną mogłyby w większym stopniu ułatwiać interpretację omawianych zagadnień.

### 3.4. Podsumowanie

Wskazane powyżej uwagi, dotyczące głównie błędów edytorskich lub elementów utrudniających percepcję wybranych aspektów monografii, nie obniżają pozytywnego obrazu całości opracowania. Zadaniami recenzentki, praca jest wartościowym i rzetelnie przygotowanym wywodem naukowym oraz stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny architektura i urbanistka.



## 4. Ocena pozostałego dorobku Kandydatki

### 4.1. Dorobek naukowy

#### Analiza publikacji naukowych

Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja konsekwentnie od 18 lat buduje swoją karierę naukową w obszarze architektury związanej z edukacją. Dorobek publikacyjny Habilitantki scharakteryzowany jest w Autoreferacie (rozdział 4.2). Z analizy dokonań (tab. 1 poniżej) wynika, że po uzyskaniu tytułu doktora jest ona autorką 49 wydanych publikacji, w tym: 2 monografii autorskich (jedna z nich jest publikacją pracy doktorskiej), 39 rozdziałów w monografiach (w tym tylko jeden współautorski), 6 artykułów w czasopismach naukowych, 2 artykułów w czasopismach branżowych lub popularyzujących naukę. Jest również redaktorką 5 wydań monograficznych (z cyklu „Nowoczesność w Architekturze”), które ukazały się na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej. Największą aktywnością naukową Kandydatka wykazała się w roku 2013. Główną formą publikacji badań są rozdziały monografii. Tylko nieliczne badania zostały opublikowane w czasopismach naukowych. Wpływa to na relatywnie niskie wskaźniki bibliometryczne jej dorobku, wg google scholar: h-indeks: 2; wszystkie cytowania: 14, IF: 0. Na Web of Science i w Scopusie te wskaźniki są jeszcze mniejsze. Świadczy to o niskim stopniu propagacji wyników badań Habilitantki.

Kandydatka podaje, że łączna liczba punktów wg wykazu MEiN za powyższe publikacje wynosi 469 pkt. Nie wiadomo jednak z czego wynika ta wartość (brak tabeli) oraz jaką punktację przyjęto dla oceny publikacji wydanych przed 2018 rokiem.

Tab. 1. Zestawienie lat i miejsc wydania publikacji.

Źródło: opr. recenzentki na podst. materiałów przedstawionych do recenzji

| Rok publikacji                   | Monografia autorska | Redakcja monografii | Rozdział w monografii / Artykuł w materiałach konferencyjnych | Artykuł w czasopiśmie | Artykuł popularyzatorski | Suma |
|----------------------------------|---------------------|---------------------|---------------------------------------------------------------|-----------------------|--------------------------|------|
| Przed uzyskaniem stopnia doktora |                     |                     | X, X, X                                                       |                       | X                        | 4    |
| 2008                             | X                   |                     |                                                               |                       |                          | 1    |
| 2009                             |                     |                     |                                                               |                       |                          | 0    |
| 2010                             |                     |                     | X, X                                                          |                       | X                        | 3    |
| 2011                             |                     |                     | X, X                                                          |                       |                          | 2    |
| 2012                             |                     | X                   | X, X, X, X, X,                                                |                       |                          | 6    |
| 2013                             |                     | X, X                | X, X, X, X, X, X, X,                                          | X                     |                          | 11   |
| 2014                             |                     | X, X                | X, X, X, X                                                    |                       |                          | 6    |
| 2015                             |                     |                     | X, X                                                          | X                     |                          | 3    |
| 2016                             |                     |                     | X, X, X                                                       |                       |                          | 3    |
| 2017                             |                     |                     | X, X                                                          |                       |                          | 2    |
| 2018                             |                     |                     | X, X                                                          |                       |                          | 2    |
| 2019                             |                     |                     | X, X, X                                                       |                       |                          | 3    |
| 2020                             |                     |                     | X, X                                                          |                       |                          | 2    |
| 2021                             |                     |                     | X, X                                                          | X, X,                 |                          | 4    |
| 2022                             | X                   |                     | X*                                                            | X, X,                 |                          | 4    |
| 2023                             |                     |                     | X                                                             |                       | X                        | 2    |
| Po uzyskaniu stopnia doktora     | 2                   | 5                   | 39                                                            | 6                     | 2                        | 54   |

\* – publikacja wieloautorska

Przed uzyskaniem stopnia doktora Habilitantka opublikowała 3 artykuły naukowe związane z tematem pracy doktorskiej. Dalszy jej dorobek w latach 2008-2023 (po doktoracie), zgodnie z Autoreferatem, można podzielić na pięć szczegółowych obszarów badawczych.

Pierwszy obszar badawczy (obejmujący 5 publikacji) poświęcony jest architekturze edukacji w kontekście miasta i osiedla. Prezentuje obiekty i rozwiązania zintegrowane z różnymi funkcjami użyteczności

publicznej (również z funkcją mieszkaniową) służące procesowi uczenia się. Autorka odnosi się do edukacji permanentnej w idei Smart City. Analizuje ją w ujęciu całościowym, jako system splecionych ze sobą zagadnień tworzących przestrzeń edukacji w mieście. Bada założenia osiedli mieszkaniowych oraz wybrane przykłady obiektów kulturalno-oświatowych, które charakteryzują się innowacyjnością rozwiązań.

Drugi obszar badawczy wskazany przez Habilitantkę (obejmujący 10 publikacji) dotyczy architektury instytucji oświaty pozaszkolnej – jej genezy i typów rozwiązań współczesnych. Jest on powiązany tematycznie z Częścią I monografii. Ta grupa publikacji poświęcona jest studium przypadku miejsc edukacji pozaszkolnej, ewolucji instytucji oświatowych i typologii ich rozwiązań architektonicznych. Analizowane są one na tle takich pojęć jak: edukacja ustawiczna, rozwój technologii IT, projektowanie zrównoważone. Autorka przedstawia m.in. studium przemian instytucji kultury pod wpływem trendów w edukacji, inspiracji naturą oraz wytworami kultury, a także poprzez lokalizację w niecodziennym kontekście, który sprzyja innowacyjnym koncepcjom kształtowania architektury uczenia się. Zwraca uwagę na możliwości regeneracji tkanki miejskiej przez jej adaptację do celów edukacyjnych na przykładzie obiektów poprzemysłowych Górnego Śląska przekształconych na cele związane z edukacją techniczną, zawodową, pozaformalną.

Trzeci obszar badawczy, na który składa się 5 publikacji, dotyczy transferu idei edukacji dzieci i młodzieży do przestrzeni publicznej miasta. Jest on związany tematycznie z Częścią II monografii. Autorka przedstawia studium ewolucji rozwiązań przestrzennych na tle zmieniających się wymagań społecznych, koncepcji dzieciństwa, obrazu dziecka w architekturze, nauce i sztuce. Zauważa wpływ kultury zabawy, inspirację jej dynamiką, w tworzeniu „krajobrazu edukacji” o zróżnicowanej typologii. Zwraca uwagę na muzea jako szczególny typ rozwiązań służących edukacji. Analizuje m.in. Verkehrshaus w Lucernie jako twórczą interpretację idei „śmięciowych placów zabaw”, które miały w XX w. stymulować twórczy rozwój dzieci.

Czwarty obszar badawczy, wyodrębniony przez Panią dr inż. arch. Małgorzatę Balcer-Zgraję, dotyczy przestrzeni permanentnej edukacji w Smart City (związek tematyczny z Częścią III monografii). Autorka wyodrębniła 6 publikacji, które poświęcone są architekturze uczenia się przez uczestnictwo w kulturze. Zwraca uwagę na tendencje do eksponowania informacji (wpływ rozwoju IT) oraz ogólnodostępnych i wszechobecnych w przestrzeni publicznej rozwiązań zachęcających do współpracy, eksperymentowania i tworzenia. Prezentuje koncepcję przestrzeni publicznej jako ciągłej strefy edukacji nieformalnej, które tworzą obiekty „eduarchitektury” o kluczowym znaczeniu dla miasta w społeczeństwie opartym na wiedzy.

Na piąty, bardzo szeroki, obszar badawczy składają się takie tematy jak edukacja architektoniczna, architektura szkół, projektowanie zabudowy mieszkaniowej, czy przestrzeni publicznej w mieście. Autorka zaliczyła do tego obszaru aż 17 publikacji. Nie mają one bezpośredniego związku z pojętymi w monografii badaniami, ale stanowią ich uzupełnienie o szersze tło związane z miastem, architekturą oraz procesem projektowym.

Podsumowując dorobek publikacyjny Habilitantki należy podkreślić jego ścisły związek tematyczny z jasno i konsekwentnie realizowanym obszarem badawczym związanym z edukacją poza- i nieformalną dzieci i młodzieży. Na uznanie zasługuje znacząca liczba publikacji naukowych. Szkoda, że nie zostały one odpowiednio rozpowszechnione na świecie poprzez lepszą formę publikacji badań (artykuły naukowe z numerem DOI oraz IF).

### Analiza aktywności naukowej

Z biogramu przedstawionego przez Kandydatkę wynika, że wykazywała aktywność i zainteresowania badawcze na długo przed podjęciem studiów doktoranckich w 2000 roku. Praca doktorska poświęcona była badaniom architektury budynków szkolnych i była finansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych w latach 2003-2005, jako projekt badawczy, następnie nagrodzona przez Ministra Budownictwa (2007). Po uzyskaniu stopnia doktora nauk technicznych Habilitantka kontynuowała badania naukowe dotyczące przestrzeni edukacji poszerzając kontekst o przestrzeń miasta, budynki użyteczności publicznej i budynki mieszkalne. W latach 2006-2007 współpracowała z Wyższą Szkołą Techniczną w Katowicach (obecnie Akademia Śląska). Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się wówczas na przestrzeniach uczenia się w środowisku mieszkaniowym.

W latach 2011-2023 jako pracownik Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej uczestniczyła w pracach badawczych realizowanych w ramach zespołów powoływanych w dwóch katedrach: Katedrze Projektowania Architektury Mieszkaniowej i Użyteczności Publicznej oraz Katedrze Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Dotyczyły one typologii zabudowy mieszkaniowej, architektury usługowej i przemysłowej. Prowadzone były w kontekście przekształceń środowiska zurbanizowanego, przyrodniczego i kulturowego, stanowiących zróżnicowane konteksty procesów edukacyjnych. W ostatnich latach prace dotyczyły zjawisk regionalizmu i lokalności w dobie globalizacji, a w okresie pandemii Covid-19 – architektury w dobie kryzysu, co poszerzyło pole badań własnych Kandydatki.

We wspomnianym okresie Habilitantka realizowała również prace badawcze i studialne przy współpracy lub na zamówienie otoczenia społeczno-gospodarczego uczelni. Były to projekty wariantowe zespołów zabudowy mieszkaniowej z infrastrukturą usługową oraz obiektów i zespołów użyteczności publicznej. Wykonane przy okazji badania dotyczyły w szczególności relacji pomiędzy funkcją kultury i edukacji, strefą publiczną i zespołami zabudowy mieszkaniowej, a przestrzeń „uczenia się” była, jak podkreśla Habilitantka, istotnym lub wiodącym tematem.

Habilitantka była członkiem zespołu realizującego grant badawczy w konkursie OPUS (NCN) „Zabudowa wielorodzinna. Podstawy projektowania” po kierunku J. Pallado. Brała również aktywny udział w grantach dydaktycznych finansowanych przez Unię Europejską (w ramach programu POWER): „POWER UMO DWA – Dziecięcej Wszechnica Architektury”, „Architektoniczny upcycling w teatrze” oraz „Aleja Przyjaźni w Gliwicach jako Śląska Przestrzeń Innowacji. Model rewitalizacji”. W pracy naukowej wykorzystwała doświadczenia zdobyte przy ich realizacji.

Kandydatka wykonała również szereg indywidualnych opracowań studialnych dotyczących przestrzeni edukacji i uczestnictwa w kulturze wykonywanych na zlecenie Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego oraz Teatru Śląskiego im. St. Wyspiańskiego w Katowicach, a także Wolters Kluwer Polska, czy Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Mazowsze. Była także recenzentką 13 artykułów w punktowanych czasopismach naukowych z listy Ministra Edukacji i Nauki, takich jak: *Architecture Civil Engineering Environment ACEE*, *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, *Builder Science*, *SAGE Open*. Uczestniczyła aktywnie w 19 konferencjach krajowych i zagranicznych, w tym w trzech w charakterze zaproszonego prelegenta.

Ponadto należy nadmienić, że przedłożone do recenzji materiały, stanowiące załączniki do wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego (autoreferat wraz z pozostałymi publikacjami) zostały opracowane w sposób spójny i czytelny, na wysokim poziomie estetycznym. Dostarczają komplet niezbęd-



nych informacji dotyczących interpretacji osiągnięcia naukowego, jakim jest przedłożona do oceny monografia, ale również można na ich podstawie zbudować spójny obraz pozostałych osiągnięć naukowych Kandydatki.

#### **4.2. Dorobek dydaktyczny, organizacyjny i popularyzujący naukę**

Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja prowadzi zajęcia projektowe i wykłady na I i II stopniu studiów oraz na studiach podyplomowych. Dotyczą one takich zagadnień jak: projektowanie domów jednorodzinnych, małych zespołów usługowych, budynków i zespołów mieszkalnych, wielofunkcyjnych zespołów użyteczności publicznej, detalu oraz wnętrz. Kandydatka była opiekunem naukowym 40 dyplomów magisterskich (w tym 3 w języku angielskim) oraz kilkunastu dyplomów inżynierskich. Prace pod jej kierunkiem były wielokrotnie wyróżniane i nagradzane.

Wśród najważniejszych osiągnięć pracy organizacyjnej należy wymienić pozyskiwanie środków finansowych na granty z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) – w sumie 4 projekty. Habilitantka pełniła też szereg funkcji organizacyjnych: Pełnomocnika Dziekana Wydziału Architektury ds. rekrutacji studentów zagranicznych (lata 2016-2020) oraz Koordynatora Wydziałowego ds. rekrutacji (lata 2020-2022). Uczestniczyła w pracach Komisji Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka ds. Wpływu Działalności Naukowej na Funkcjonowanie Społeczeństwa i Gospodarki (2020). Była członkiem Rady Wydziału Architektury PŚ w latach 2016-2019 oraz sekretarzem Międzynarodowej Konferencji Naukowej Nowoczesność w Architekturze organizowanej przez Katedrę Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury PŚ (lata 2012-2014). Dowodem jej znaczącego wkładu organizacyjnego w prace na rzecz uczelni są nagrody, które otrzymała od JM Rektora Politechniki Śląskiej (2018) oraz Dziekana Wydziału Architektury (2021, 2022).

Jako dorobek popularyzatorski Habilitantka wymienia konkursy, wystawy, seminaria będące podsumowaniem i upublicznieniem wyników prac badawczych. W sumie Habilitantka uczestniczyła przy organizacji 9 wystaw popularyzujących m.in. prace studentów, opracowania studialne, czy wyniki badań wykonanych w ramach grantów. Popularyzacja nauki obejmowała ponadto publikacje w czasopiśmie branżowych oraz wykłady prezentujące rezultaty badań własnych dotyczących przestrzeni edukacji – adresowane do wybranych środowisk lub udostępniane za pomocą mediów.

#### **4.3. Dorobek zawodowy**

Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja jest aktywnym zawodowo architektem. Od 1999 roku posiada uprawnienia do samodzielnego projektowania budowlanego. Po ukończeniu studiów współpracowała z kilkoma biurami architektonicznymi, a w latach 1997-2019 prowadziła wspólnie z mężem własną działalność projektową. Warto podkreślić, że jest ona w dużym stopniu związana z zainteresowaniami naukowymi Habilitantki i dotyczy edukacji i kultury. Są to m.in. takie realizacje jak: Kórnickie Centrum Rekreacji i Sportu OAZA (lata 2006-2010); Centrum Edukacyjno-Kongresowe /CEK/ Politechniki Śląskiej w Gliwicach; koncepcje konkursowe na: Mazowieckie Centrum Sztuki Współczesnej „Elektrownia” w Radomiu (2007); Tarnowski Ośrodek Sportu i Rekreacji (2008); Muzeum Historii Polski w Warszawie (2009); Muzeum Katyńskie w Cytadeli Warszawskiej (2009). W swojej pracy zawodowej podejmowała także takie tematy jak: obiekty biurowe, mieszkaniowe, rewitalizacyjne osiedla, a także plany zagospodarowania terenów. W sumie uczestniczyła w przygotowaniu koncepcji i projektów budowlano-wykonawczych 42 inwestycji na terenie całego kraju.

Podsumowując dorobek twórczy Pani dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgraji należy stwierdzić, że jest on obszerny i świadczy o spójnych zainteresowaniach naukowych, dydaktycznych oraz zawodowych. Prowadzona przez nią praktyka projektowa i realizacyjna wpływa na dobry poziom prowadzonej przez nią działalności dydaktycznej.

## **5. Podsumowanie i wniosek końcowy**

Po wnikliwym zapoznaniu się materiałami załączonymi do wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego, stwierdzam, że Pani dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja wykazała się istotną aktywnością realizowaną w więcej niż jednej instytucji naukowej w kraju. Ponadto jej działalność badawcza, dydaktyczna, organizacyjna i zawodowa spełnia, w ocenie recenzentki, oczekiwania stawiane przed samodzielnie pracownikami naukowymi.

Przedstawiona do recenzji monografia habilitacyjna pt. „Architektura pozaszkolnych przestrzeni uczenia się dzieci i młodzieży w aspekcie nowych paradygmatów edukacji i miasta” stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny architektura i urbanistyka, spełnia więc kryteria określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2023 r., poz. 742, z późniejszymi zmianami). Wnioskuje o dopuszczenie Pani dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgraji do dalszych etapów postępowania w celu nadania stopnia doktora habilitowanego.

Podpisano odręcznie przez autora

Dr hab. inż. arch. Klara Czyńska, prof. ZUT